

EL CATALANISME A MATARÓ ENTRE 1914 i 1939, SEGONS JOAQUIM CASAS. UNS APUNTS

Entre finals d'octubre i primers de novembre de l'any 1977, van tenir lloc a la nostra ciutat els actes finals de la campanya *El català al carrer*, organitzats pel Secretariat Local del Congrés de Cultura Catalana. Es va programar un cicle de quatre conferències per tractar diferents temes, a càrrec de reconeguts especialistes.¹

Hi van parlar una figura del nacionalisme resistent, Miquel Coll i Alentorn –enginyer industrial i historiador–, futur conseller de la Generalitat i president del Parlament, i tres mataronins. D'aquests, un s'havia instal·lat a Barcelona per raó de la seva activitat professional –docent i de recerca–, i també per les seves relacions personals i de resistència catalanista; era el catedràtic –llavors aquest nom tenia molta importància– de Llengua i Literatura Catalanes Antoni Comas i Pujol; el segon, l'arquitecte demòcrata Narcís Majó i Clavell, nomenat aquells anys membre del Patronat del Museu Municipal a proposta del conseller municipal de Cultura, el liberal i aperturista «avant la lettre» Àngel Fàbregas; i el tercer, l'escriptor Joaquim Casas i Busquets, amb una llarga trajectòria periodística, social i pública a la ciutat, abans i després de la guerra.

A Joaquim Casas se li demanà que parlés de l'activitat cultural i catalanista a Mataró d'abans de la guerra. Bé, potser el tema previst no era ben bé aquest, però, com sempre passa, parlant amb el conferenciant s'acabà d'ajustar la qüestió. I a Casas això li agradava; vull dir, acabar de definir el tema, escollir el títol, «ficar-hi cullerada» en definitiva.

Després d'haver-lo visitat a casa seva, a Casas se li encomanà la conferència i ell acceptà de donar-la. S'anuncià amb el títol *Els darrers vint-i-cinc anys de catalanisme a Mataró, abans de 1939*.

Casas comparegué el dia previst, al Foment Mataroní, puntual, ben vestit i amb la cartera a la mà. (No sé si era la cartera que ha sabut plasmar tan bé el pintor Parés, en uns quadres encertadíssims, on apareix al costat d'una pila de llibres). Ja l'esperaven dos membres del Secretariat del Congrés. Una mica més tard de l'hora anunciada, les deu del vespre, començà l'acte.

LA CONFERÈNCIA

A partir d'ara reproduïxo fragments de la conferència, ja que pel seu interès m'ha semblat interessant de fer-ho. Alguns d'aquests temes, Casas els ha deixat escrits, d'altres possiblement no. La reproducció l'he feta a partir d'una transcripció mecanoscrita², que lògicament és un resum, si bé m'he permès certes llicències per tal de fer més entenedor el text; llicències –vull deixar-ho clar– d'ordre estilístic per tal que les frases siguin completes o amb el sentit que volien tenir. El fet d'haver assistit a la conferència i un cert coneixement de l'autor i de la seva obra, em fan pensar que no puc haver errat gaire.

Casas començà així:

«Aquests vint-i-cinc anys que tractarem van de 1914 a 1939... Aclarim conceptes: **catalanitat** vol dir manera d'ésser; **catalanisme** vol dir manera d'actuar. Hi pot haver un catalanisme religiós, literari, social, polític. Per què la catalanitat i el catalanisme? Són fills pràcticament de l'ocupació de les forces a Catalunya.

«Catalunya començà a tenir consciència amb els comtats i quan es féu independent de la dinastia carolíngia, i també amb l'abat Oliba; però [aquests conceptes] són fills de l'ocupació de les forces de Carlemany. La paraula **pàtria** surt per primera vegada en un document al monestir de Cuixà, on hi havia l'abat Oliba. El país prosperà amb els comtes-reis. Va caure amb la mort del rei Martí l'Humà.

«La paraula catalanitat es va sentint de mica en mica fins que es va transformant. Durant la història de Catalunya hi ha hagut «falles grosses»:

1. La mort del rei Pere el Catòlic, al segle XIII
2. El Tractat del Virrei
3. La mort de Martí l'Humà, al segle XV
4. L'època dels reis castellans
5. L'Onze de Setembre de 1714
6. La Guerra Civil (de 1936 a 1939) i la postguerra

«Hi ha unes accions i reaccions en la història de Catalunya que han donat un sentit de catalanitat als seus habitants.

«L'any 1914 s'inicia la Guerra Europea, “guerra de les nacionalitats”. Aquest mateix any Prat de la Riba creà la Mancomunitat de Catalunya. El 1914 **el català al carrer**³ es parlava a tot arreu, perquè hi havia pocs *castellans*. No s'escrivia, però, gairebé enlloc; només en petites publicacions. Hi havia el gran inconvenient que les normes de l'idioma de Pompeu Fabra no s'havien popularitzat; només es féu a nivell intel·lectual... Hi havia hagut un fenomen molt important des de principis de segle fins a Prat de la Riba, el lerroixisme, que era castellà fins a la

medul·la, i que destorbà el procés d'integració a Catalunya com a país a base de l'idioma. Això va disgregar l'evolució del catalanisme com a moviment d'acció.

«Parlem ara de Mataró. Hi havia unes entitats i uns homes: el Foment Mataroní, el Cercle Catòlic, la Casa del Poble, l'Ateneu,... eren entitats [cadascuna d'aquestes] catòliques, liberals, socialistes, carlistes. El Foment Mataroní era d'un catalanisme tebi; el Cercle Catòlic era d'un catalanisme més viu; la Casa del Poble, socialista, era d'un catalanisme negat; la CNT, de primer, no era massa catalanista.

«En morir Enric Prat de la Riba el succeí Puig i Cadafalch. Això féu que un mataroní que era del Foment entrés a formar part de la Mancomunitat com a diputat. Aquest mataroní era Josep Colomer i Volart. Colomer va promoure l'Acadèmia Musical Mariana i va fer que augmentés el sentit del catalanisme. Al Cercle Catòlic es feia quelcom de semblant. Al setmanari *El Pensament Marià*⁴ hi havia plomes de molta empena com Joaquim Quadrada, Font Bigay, Enrich Regàs que publicaven aquesta revista. *Mataró i la Comarca* era una altra publicació, bisetmanal. Va donar pas el 1923 al *Diari de Mataró*, que era una publicació molt important.⁵

«La gent d'esquerra era gent liberal, burgesa, que tenien un catalanisme relatiu; eren d'un republicanisme furibund. No sabien escriure el català... A Mataró també hi havia el Foment de la Sardana, que era molt catalanista; després, amb la Dictadura de Primo de Rivera hagué de canviar.

«La gent d'esquerra seguia les orientacions de Martí i Julià, de Francesc Layret. No eren anticatalanistes; tampoc eren massa catalanistes. Els influí molt Serra i Moret, que era de Vic. Serra es va enamorar de Sara Llorens, folklorista i periodista, que era tuberculosa. Va anar a viure a l'Argentina i, en tornar, a Pineda, on reposaria la seva dona. Serra i Moret era amic de Rafael Campalans. El feren alcalde de Pineda i romangué en el càrrec fins a la Dictadura. Fundà la Unió Socialista de Catalunya. A la Societat Iris de Mataró, entre 1927 i 1929, hi pronuncià diverses conferències sobre història i filosofia. Influí molt en els grups socialistes, republicans i catalanistes. El seu socialisme anava molt lligat al seu catalanisme... Els anarcosindicalistes, durant anys, marginaren la causa catalanista... El Casal Catalanista (successor del Foment de la Sardana) publicà (entre 1922 i 1923) *Galanies*⁶, que sortia cada quinze dies i era dirigit per Julià Gual.

«Del 1914 al 1923 *el català al carrer* era igual que a l'any 1914. Hi havia uns grups selectes que escrivien en català. Tots els rètols eren en castellà. Però el 1923 es produí la Dictadura de Primo de Rivera que provocà una catalanització del país. Pocs mesos abans sortí el *Diari de Mataró*, que sempre demostrà que era contrari a la Dictadura. Cal notar la presència d'homes molt importants: Campins, rellotger del carrer de Barcelona, Julià Gual, Jaume Llavina, Jaume Recoder, Gaspar Duran, Josep Rabat, Marçal Trilla, Jesús Segura, Joan Bas,...⁷

«La Dictadura es va passar d'una manera molt digna. Destacà la Societat Artística i Literària, finançada pel senyor Antoni Marfà; hi havia una Agrupació Sardanista; s'hi feren conferències, exposicions, una [destacada] del pintor Gimeno. Amadeu Vives hi pronuncià una conferència que es titulà *L'entusiasme és la sal de l'ànima*. Quan es publicà el text de la conferència, al *Diari de Mataró*, a *La Veu de Catalunya*, es va dir que l'havia feta un germà seu.

«Un dels fets més singulars que va tenir lloc a Mataró en aquells anys fou l'àpat que feren els homes del *Cau Grillat*, que havien tingut el seu local a les Espanyes. El Cau era un club, un clan, on hi havia gent esquerrana, intel·lectual. Tots els membres eren «germans»; es reunien amb vesta i cucurulla i feien unes cerimònies. El president era en Subirà, sogre de l'Esteve Albert. Hi discutien molt. Allà hi havien anat a xerrar Serra i Moret i Margarida Xirgu⁸. Al cap d'uns anys, durant la Dictadura, els del Cau publicaren un llibre⁹ i ho anaren a celebrar amb un àpat al bar Ideal, darrera Santa Anna. Acordaren no tenir massa respecte a la bandera *nacional*. Algú ho va xerrar i els van agafar tots; els van posar moltes multes i els van portar a la Model. Amb la República se'ls tornà l'import de la sanció econòmica.¹⁰

«A desgrat de la Dictadura, l'acció sindical i social era la mateixa. L'acció catalanista prosperà; es van conèixer els grans autors en poesia i novel·la. De cara a les eleccions municipals de 1931, la Lliga i els federals, que tenien l'estatge al pis de l'edifici del Teatre Clavé, eren els dos partits majoritaris. Els federals es van integrar a l'Esquerra Republicana de Catalunya i van guanyar sobre Acció Catalana i la Lliga. Va sortir un Ajuntament amb més grau catalanista. La minoria socialista s'adonà que la catalanitat s'havia d'expressar en una acció catalanista. Joan Compte¹¹ i Josep Novell aconseguiren que moltes agrupacions socialistes que hi havia a Catalunya s'unissin a la Unió Socialista de Catalunya i deixessin el PSOE.

«Quan Macià tornà de l'exili, de França, el 1932, s'avisà tots els pobles perquè la gent sortís al carrer. S'organitzà [a Mataró] una audició de sardanes a la plaça de Santa Anna, però no hi anà massa gent. [Després de les eleccions municipals] Macià proclamà l'Estat Català i nomenà els que havien d'anar a Núria a elaborar l'Estatut d'Autonomia... Si a Mataró hi havia 5.000 vots, només un 2% va anar a votar [en el referèndum] l'Estatut¹². Es van fer moltes trampes. La gent tenia un sentit de catalanitat bo, el que no es tenia era el sentit polític suficient.

«Durant la República alguns noms de carrers es canviaren, també alguns rètols. Llavors això era de moda; la gent seguia. Quan realment l'expressió *català al carrer* fou més real, va ser durant la guerra, perquè tant si es volia com si no, s'havia de ser d'un règim.

«Tot el que es diu del 1936-39 s'ha de passar pel colador, en nom de l'honestedat i la veracitat històrica. No tot va ésser bo. Hi havia molt bona fe,

molt sacrifici, molt terrorisme, molta gana, poc treball i poca economia,... Fórem bloquejats per tothom; ningú no ens va ajudar. Ara¹³, hem de construir un país, però cal saber què va passar abans, per construir-lo de cara al futur. La guerra i la postguerra donaren molts màrtirs... Hem de tenir en compte que de catalans ho som tots, de catalanistes, no tant.

EL CAS MIQUEL MAURI

«Hi ha un nom que és el prototipus de català i catalanista. Treballava a ca l'Abadal i era aprenent meu. Era l'estampa viva del «bon noi». Es deia Miquel Mauri i Masjuan... Era militant de l'ideari *Nosaltres Sols!*. Feia el servei militar a la zona feixista i es va passar a la republicana. Acabada la guerra el detingueren per desertor. Li van fer un consell de guerra a l'Ajuntament. Tothom anava a favor seu, i li deien que declarés que volia anar a veure els seus pares. Però ell, en el judici, digué: «Em vaig passar perquè sóc català i volia ésser fidel a Catalunya; volia anar a les files dels meus». Fou afusellat », acabà Casas.

Joaquim Casas va descriure posteriorment aquest tràgic fet en un dels seus darrers llibres, *Notes d'un estiu en sol major*¹⁴. Manuel Salicrú i Puig, en el seu recull *Crònica del temps de guerra a Mataró (1936-1939)*¹⁵ fa la ressenya següent: «Dimecres 12 de febrer [de 1937]. Es coneix que en Miquel Mauri i Masjoan, militant d'Estat Català, s'ha passat de les tropes feixistes a les republicanes».

Salicrú recorda com a casa seva s'explicava que moltes persones havien insistit a Miquel Mauri, un cop detingut, ja acabada la guerra, que declarés en el sentit que va referir Casas i que Mn. Josep M. Andreu, de les Congregacions Marianes i consiliari del Foment, havia fet múltiples gestions per salvar-lo.

Josep Reniu, en un treball commemoratiu de la Guerra Civil¹⁶, va donar una versió molt semblant a la de Salicrú. Esteve Albert, de la seva banda, en dos articles¹⁷ explica els fets d'una altra manera.

Francesc Tristany i Alsina recorda que junt amb el seu company Colomer, de les Joventuts Socialistes, havia visitat Mauri a la presó de Mataró. Aquest els havia explicat que encara que a la zona republicana s'havien fet coses mal fetes, no era pas tant com el que ell havia vist a la zona dita *nacional*, i que això justificava que s'hagués passat, sembla que amb tres soldats més de Barcelona. En aquella visita, Tristany i Colomer van observar que Mauri havia perdut totes les dents a causa dels maltractaments que havia rebut. Va lliurar una carta a Colomer –que segurament s'ha perdut– en la qual es mostrava esperançant a salvar-se i que confiava en Déu com a creient que era.

Aquells dies a Mataró es van repartir fulls clandestins demanant l'indult del condemnat, que es va concedir un cop havia estat afusellat, en una pràctica bastant habitual aquells anys.

FINAL

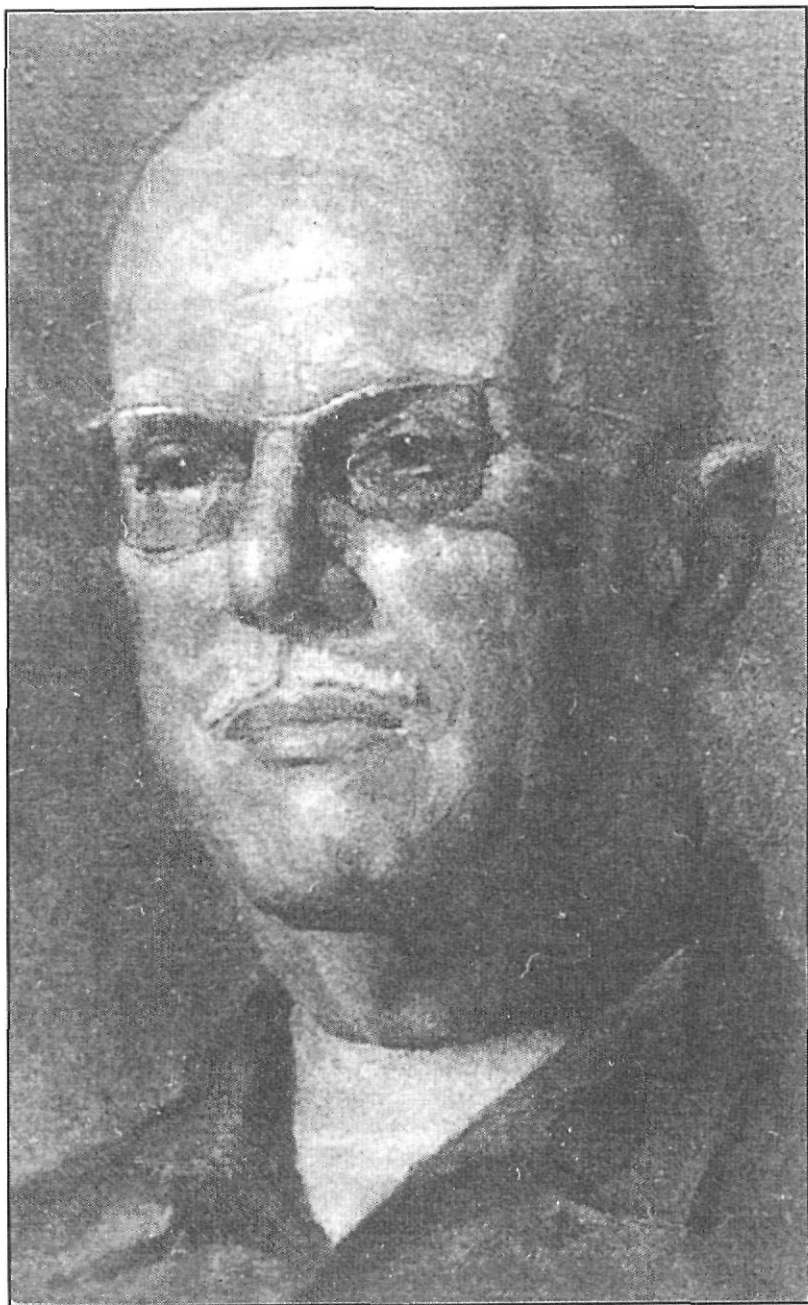
Per acabar, vull referir una anècdota que es produí a l'inici de la conferència que he descrit. En els moments d'espera abans de començar, un col·laborador dels actes del Congrés de Cultura Catalana va anar a demanar una ampolla d'aigua i un got per al conferenciant. Comparegué on aquest s'esperava amb altres membres del Secretariat, però amb l'ampolla tapada i sense cap estri per a obrir-la. Casas, en una sortida molt pròpia d'ell, digué: «Amb aquests soldats hem de guanyar la guerra!».

Josep Puig i Pla

NOTES.

- 1.- Article meu, «El Congrés de Cultura Catalana a Mataró (1976-1977)», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria* núm. 59 (Mataró, octubre 1997).
- 2.- Transcripció feta per Pepa Fernández i Alegre, que és a l'arxiu del Secretariat Local de Mataró del Congrés de Cultura Catalana (dipositat a Òmnium Cultural). Els textos entre claudàtors són meus.
- 3.- Es refereix a la presència de la llengua catalana a la vida quotidiana, relacionant-ho amb el títol de la Campanya «El català al carrer», d'abast general del Congrés de Cultura Catalana, que es cloïa aquells dies a Mataró.
- 4.- Publicació catòlica, portaveu de les congregacions marianes; tenia la redacció al Foment Mataroní.
- 5.- Algunes informacions i opinions aquí recollides són relatades més àmpliament per Casas a la seva obra *Cel·luloide ranci*, editada el 1958 per Raixa i reeditada en facsímil pel Patronat Municipal de Cultura de Mataró i Editorial Altafulla el 1992.
- 6.- Publicació de «Literatura. Poesies. Humorisme. Esports. Etz» (sic). De caire catalanista, era editada per un grup que s'autodefinia com a «joves devots de la bellesa i la poesia».
- 7.- Aquest grup de persones va tenir molt de pes en el Mataró d'aquells anys. Molts pertanyien al partit Acció Catalana, dos membres del qual, Llavina i Rabat, van ser alcaldes durant la Segona República. Gual, d'Esquerra Republicana, va ser un influent periodista, conegut com a poeta amb el nom de *Jordi Cançons*. Trilla, que era membre d'una tertúlia literària de Barcelona (la penya de l'Hostal del Sol, al passeig de Gràcia), va entrar a treballar a la redacció del diari *El Matí*, proper a Unió Democràtica de Catalunya.

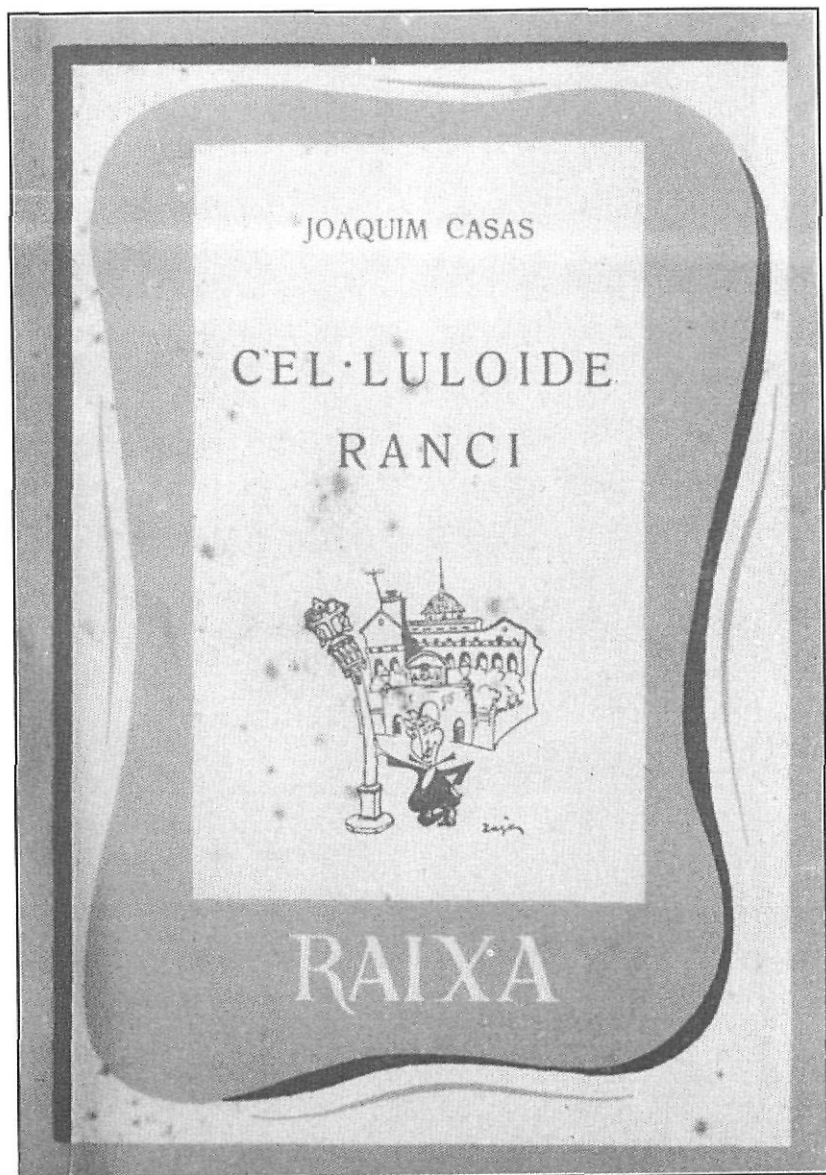
- 8.- Casas, a «El Cau Grillat, el seu temps i els seus homes», pròleg a la reedició de les *Memòries del Cau Grillat*, diu que hi havien anat Julián Besteiro i Margarida Xirgu (p. xiv).
- 9.- SOCRASTI I COMPANYIA, *Memòries del Cau Grillat. De la vida viscuda*, editada a partir de 1923 i reeditada en facsímil pel Patronat Municipal de Cultura de Mataró i Editorial Altafulla el 1989.
- 10.- Aquest fet és àmpliament descrit per Casas en el pròleg esmentat a la nota 8 (pp. x i xi).
- 11.- Joan Compte era sogre d'una germana de Casas que va anar a viure a Mèxic, Emília. Treballava al Banc Urquijo i era membre actiu de l'Ateneu Popular, com també ho era Novell.
- 12.- Del referèndum de l'Estatut d'Autonomia, el 2 d'agost de 1931, a Mataró hi ha molt poca documentació i incompleta (Arxiu Municipal de Mataró). Referint-se a aquesta votació a tot Catalunya, Manuel Ortínez en el seu llibre de memòries *Una vida entre burgesos*, Edicions 62 (Barcelona 1993), p. 190, va escriure: «No és cert que el referèndum de l'Estatut de 1932... constituís tot un plebiscit... La votació estatutària de 1932 va aplegar molta menys de la meitat del cos electoral, encara que històricament s'hagi dit el contrari. Els resultats van ser inflats a discreció.» En realitat, l'Estatut va ser aprovat per les Corts espanyoles i promulgat pel president de la República el setembre de 1932; el referèndum havia tingut lloc l'any anterior. Per tant, a les dades d'Ortínez hi ha un error en l'any.
Cal destacar el valor de Casas en fer aquestes afirmacions en aquells moments, a principis de la transició política postfranquista i encara sense Estatut.
- 13.- Es referia al moment en què tenia lloc la conferència, 1977.
- 14.- L'Aixernador Edicions (Argentona 1992), pp. 25 i 26.
- 15.- Museu Arxiu de Santa Maria (Mataró 1989), p. 37.
- 16.- «Apunts, poesies i cartes d'un vell soldat. 1936-1939», *Civitas Fracta*. Grup d'Historiadors Jaume Compte (Mataró 1987), p. 28.
- 17.- «El clima revolucionari de Mataró 1936-1939», *Civitas Fracta* (Mataró 1987), p. 50; «Record de Miquel Mauri», *Civitas Fracta-II* (Mataró 1988), pp. 25-30.

Retrat de Joaquim Casas per Jordi Arenas.
Del llibre *Sota l'amenaça del forat d'ozó*, de Joaquim Casas.

Fotografia d'un quadre de Parés de Mataró inspirat en Joaquim Casas.

Portada del llibre de Casas *Cel·luloide ranci* (Palma de Mallorca 1958)
amb dibuix de Pagès.

Portada del llibre *Memòries del Cau Grillat* (reedició de 1989).

GOVERN DE LA GENERALITAT
DE CATALUNYA

PRESIDÈNCIA

Regido ino 824

Als efectes del plebiscit d'Ajuntaments que determina l'apartat b) de l'article 22 del Decret de la Generalitat del 15 de maig darrer, i perquè en tingueu coneixement, m'és grat de trametre-us un exemplar de l'ESTATUT DE CATALUNYA aprovat avui per la Diputació provisional de la Generalitat.

No dubto que aquest Ajuntament sabrà fer-se càrrec de la trascendència del moment i de la importància que té, per a l'esdevenidor de Catalunya, que aquest ESTATUT compti amb l'adhesió unànime de tots els ajuntaments i, per això, crec innecessari fer apel·lació al vostre esperit patriòtic, segur que el municipi amb la presència del qual us honoreu, aprovarà per aclamació, l'ESTATUT que la nostra terra ha de presentar a les Corts Constituents.

Cal que l'Ajuntament prengui l'acord abans o per tot el vinent dia 26. Aquest acord ha de limitar-se a manifestar si s'aprova o no l'ESTATUT. Tot seguit després, us agrairé que vulgueu comunicar-lo telegràficament a la Generalitat, apart de la comunicació oficial que després escaigui, per a la qual utilitzareu el formulari que us adjuntem.

Visqueu molts anys.
BARCELONA, 14 de juliol 1931.

Francesc Macià

Senyor Alcalde de Mataró

Carta del president de la Generalitat Francesc Macià a l'alcalde de Mataró, demanant l'adhesió de l'Ajuntament a l'Estatut de Catalunya (Arxiu Municipal de Mataró).